

В.В. Бондарчук, к.е.н., асист.

І.В. Замула, д.е.н., проф.

Житомирський державний технологічний університет

ЗВІТНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ РЕЦЕСІЇ

Досліджено можливість прогнозування рецесії на основі інвестиційної активності транснаціональних корпорацій. Розглянуто Звіт про рух грошових коштів транснаціональних корпорацій як джерело аналізу їх інвестиційної діяльності. Зроблено висновок про перспективність використання методу аналізу інвестиційної діяльності на основі фінансової звітності транснаціональних компаній для прогнозування рецесії. Перевагою такого методу є його оперативність, тобто можливість здійснення прогнозів щоквартально, а також те, що зменшення інвестиційної активності як індикатор рецесійних змін відбувається швидше за зменшення валового внутрішнього продукту. Недоліком такого методу є вплив на інвестиційну активність транснаціональних компаній суб'єктивних чинників та можливі проблеми з доступом до фінансової звітності таких компаній. Встановлено, що процес скорочення інвестицій як фактор рецесійних змін настає раніше, ніж скорочення валового внутрішнього продукту.

Ключові слова: звітність транснаціональних корпорацій; рецесія; економічний цикл; Звіт про рух грошових коштів; інвестиції; інформаційне забезпечення прогнозування рецесії.

Постановка проблеми. Рецесія економічної системи в макроекономічній теорії розглядається як перехід економічного циклу у фазу спаду. Даний етап характеризується зменшенням ділової активності економічних одиниць, зменшенням сукупної пропозиції та сукупного попиту, збільшенням рівня безробіття та загальним зменшенням добробуту населення. Однією з актуальних проблем прогнозування циклічності розвитку економіки є прогнозування моменту входження економічної системи у фазу рецесії. Успішне прогнозування цього етапу дозволить мінімізувати негативні наслідки для економіки окремої країни або ж світової економічної системи в цілому.

Одним зі способів успішного прогнозування рецесії може бути аналіз фінансової звітності, а саме Звіту про рух грошових коштів. Рух грошових коштів – один із показників фінансової звітності, що відображає грошові потоки на підприємстві від різних видів діяльності за певний період часу. Аналіз динаміки руху грошових коштів підприємств у розрізі видів діяльності, зокрема інвестиційної, дозволить оцінити інвестиційну привабливість відповідних напрямів діяльності підприємства. В свою чергу, скорочення інвестиційних витрат є прямим свідченням входження економіки у фазу рецесії.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед сучасників питання економічних циклів досліджують українські вчені: В.М. Клочко [5], В.Г. Подлесна [7], Т.Г. Савченко, І.П. Манжула [9]; російські вчені: А.Н. Клепач, Г.О. Куранов [4], М.В. Єршов [3], Н.А. Макашева [6] та ін. Праці вчених спрямовані на дослідження економічних циклів у контексті їх накладання на економічні процеси, що відбуваються, з метою пошуку шляхів подолання наслідків кризових явищ. На нашу думку, потребує вирішення проблема прогнозування моменту настання кризових явищ з метою пом'якшення їх наслідків, зокрема дослідження потребує механізм використання фінансової звітності великих підприємств та ТНК як інформаційного забезпечення прогнозування рецесії.

Мета дослідження – дослідити можливість прогнозування рецесії на основі інвестиційної активності транснаціональних корпорацій, використовуючи їх фінансову звітність.

Викладення основного матеріалу дослідження. Прогнозування моменту настання рецесії – важливе завдання макроекономічного прогнозування, планування і регулювання. Рецесійні очікування впливають на політику уряду та центрального банку щодо регулювання економічних процесів у країні. При цьому завданням уряду є недопущення провалів внутрішніх ринків, що знаходяться в зоні ризику, а завдання центрального банку – забезпечення купівельної спроможності національної грошової одиниці та задоволення попиту на гроші.

© В.В. Бондарчук, І.В. Замула, 2015

і економічних циклів, не можна не згадати науковий доробок
оміста М.І. Туган-Барановського. Досліджуючи природу
економічних криз в Англії, М.І. Туган-Барановський [10] дійшов висновку, що надзвичайно важливу
роль у цьому процесі відіграє нагромадження та використання капіталу. Вчений стверджував, що
нагромадження капіталу відбувається рівномірніше, ніж розширення виробництва, оскільки капітал
нагромаджується як в часи економічного підйому, так і в часи економічного спаду. В даному випадку
йде мова про ту частину капіталу, що не вкладена у виробництво, і є доступною для використання у будь
який момент часу – заощадження.

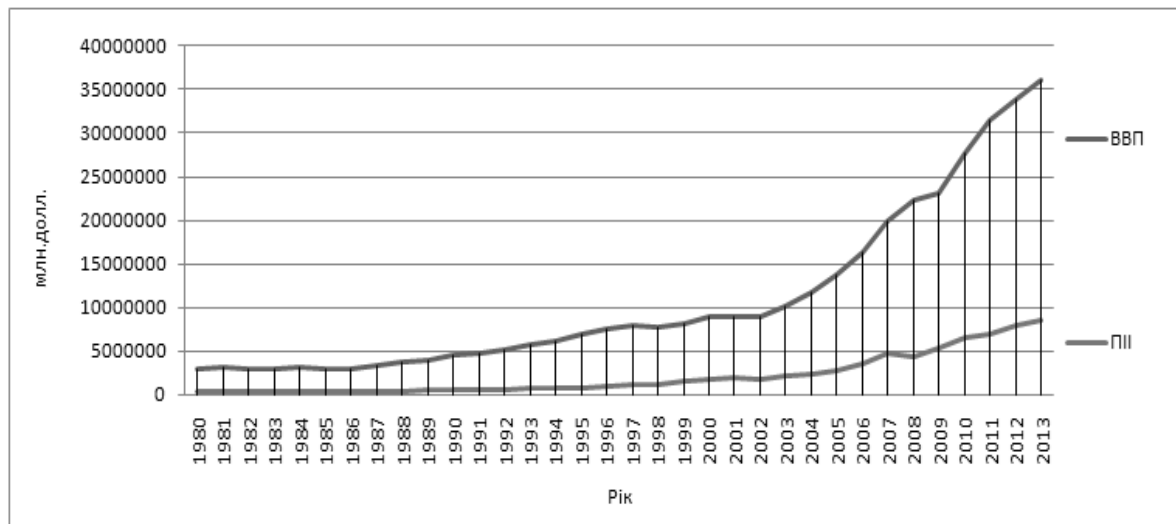
Такого роду вільний капітал є ні чим іншим, як потенційною купівельною спроможністю, що, на думку М.І. Туган-Барановського, є рушійною силою економічного зростання. В цьому контексті варто згадати наукову спадщину ще одного видатного вченого – Дж.М. Кейнса. Розглядаючи шляхи виходу з кризи, Дж.М. Кейнс як один з інструментів виділяв перетворення заощаджень в інвестиції для збільшення реального платоспроможного попиту [1]. Відповідно до основного психологічного закону гранична і середня схильність до споживання зменшується, а гранична і середня схильність до заощадження збільшується. Як наслідок, частка споживання в національному доході відносно скорочується. Таким чином, чим більша величина сукупного доходу, тим більше витрати на споживання відхиляються від обсягів національного виробництва на величину зростаючих заощаджень.

В свою чергу, заощадження не беруть участі у споживанні, вони є потенційним попитом. Для подолання кризових явищ та виходу економіки з рецесії, згідно з положеннями кейнсіанства, необхідно стимулювати сукупний попит. Спонування до інвестування досягається двома факторами: процентною ставкою і граничною ефективністю капіталу. Величина процентної ставки визначається перевагою ліквідності та пропозицією грошей. Оскільки пропозиція грошей в економіці є відносно стабільною величиною, то процентна ставка як інструмент спонування до заощаджень є негнучкою.

Гранична ефективність капіталу – це відношення майбутньої вигоди від вкладення капіталу до витрат виробництва цієї одиниці капіталу (ціна капіталу). Це очікуваний показник, що визначає поведінку інвестора. На величину граничної ефективності капіталу впливають два фактори: збільшення обсягу інвестицій (це призводить до зменшення граничної ефективності капіталу, що пояснюється дією закону спадної граничної продуктивності); ціна капітальних благ зростатиме за законом попиту (попит на них зростатиме). Таким чином, обидва чинники діють однонаправлено: вони породжують тенденцію до зниження граничної ефективності капіталу. Якщо ця величина дорівнює ставці відсотка, то інвестиційний процес припиняється.

Можемо стверджувати, що М.І. Туган-Барановський та Дж.М. Кейнс дійшли схожого висновку про те, що інвестиції є рушійною силою економічного розвитку. В свою чергу, інвестиції є чутливим індикатором стану ринку або ж економіки в цілому (у випадку, якщо економіка значно залежить від певного ринку, наприклад, сировина економіки, імпортозалежна тощо). Аналізуючи інвестиційну активність суб'єктів господарювання, можна зробити висновок про розширення ринку, його насиченість або рецесійні тенденції. Існує пряма залежність між інвестиційними потоками в країну та її ВВП. На рисунку 1 наведено графік зміни прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та ВВП країн, що розвиваються за період з 1980 по 2013 рр.

Для підтвердження залежності обсягу ВВП від ПІІ нами розраховано коефіцієнт кореляції, який становить 0,993951, що свідчить про високий ступінь залежності. Сучасний рівень розвитку міжнародних економічних відносин характеризується значним впливом транснаціональних корпорацій (ТНК) на економічний розвиток як окремих країн, так і регіонів світу в цілому. У XXI ст. характерними ознаками ТНК є самостійність їх діяльності на міжнародному рівні. За оцінками незалежних експертів частка ТНК в міжнародній торгівлі становить близько 50 %, а частка ТНК в структурі експорту та імпорту окремих промислово розвинених країн досягає 80 %. На початку XXI ст. обсяг інвестицій ТНК у світовій економіці оцінювався в розмірі понад 3 трлн. доларів. У 2001–2005 рр., на 100 найбільших ТНК, що займають лише 0,16 % від їх загального числа, припадало 12 % закордонних активів, 10 % обсягів продажів, а також 15 % чисельності працюючих за кордоном [8]. На даний час, за даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД, UNCTAD), налічується близько 63 тис. ТНК, на які припадає приблизно 800 тис. дочірніх структур за кордоном. Найбільше ТНК зареєстровано на території Німеччини (більше 7 тис.), а дочірніх ТНК – у Китаї (45 тис.). Далі йдуть Японія, Швеція, Швейцарія, США і Великобританія. На частку цих країн припадає більше половини всіх ТНК у світі.

Побудовано на основі [11]

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій та ВВП країн, що розвиваються

Особливу роль в останні роки на світовому ринку стали відігравати філії ТНК, на які за даними ЮНКТАД, припадає 33 % світової торгівлі і 10 % світового ВВП. Більше того, ТНК починають відігравати усе більш істотну роль у розвитку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). На них припадає близько 80 % усіх патентів і 80 % усього фінансування НДДКР.

Враховуючи досить розгалужену систему філій та представництв ТНК у різних країнах світу, необхідно брати до уваги інвестиційну активність ТНК при прогнозуванні рецесії. Метод прогнозування ділового циклу за показниками Звіту про рух грошових коштів був запропонований В.В. Скалкіним та Д.Р. Саркісяном [2] і є вагомим внеском у розробку методології аналізу рецесії. Мета дослідження, що проводилося зазначеними вченими, полягає в тому, щоб проаналізувати і розвинути методи передбачення рецесії світової економіки, засновані на зміні показника індикатора інвестиційної діяльності провідних корпорацій. Даний метод автори пропонують застосовувати з припущенням, що такі корпорації володіють інформацією про стан ринку, яка іншим суб'єктам ринку недоступна. Саме на основі цієї інформації корпорації ухвалюють рішення про здійснення інвестицій.

Таким чином, аналіз змін інвестиційної діяльності припускає, що великі корпорації інформовані про те, які процеси відбуваються в економіці. Розділ Звіту про рух грошових коштів, який відображає рух грошових коштів від інвестиційної діяльності, може ефективно використовуватися як відображення намірів компаній скоротити або збільшити її інвестиції. При цьому, враховуючи той факт, що приплив інвестицій в економіку країни відбувається внутрішніми фінансовими каналами ТНК, інвестиційні потоки мають високу еластичність відносно умов функціонування ринку: економічних, політичних, загрози військових дій тощо. У випадку погіршення економічної ситуації або виникнення загрози веденню бізнесу ТНК здійснюватимуть згортання своєї діяльності на такій території. Яскравим прикладом того є Російська Федерація, в якій відтік капіталу протягом 2014 р. перевищив 150 млрд дол. внаслідок погіршення політичного клімату з країнами Заходу та згортанням діяльності представництв багатьох ТНК.

Ще однією перевагою використання методу аналізу інвестиційної активності ТНК для прогнозування рецесії є те, що скорочення надходження інвестицій в країну відбувається раніше скорочення обсягу ВВП, показник якого використовується для оцінки економічного розвитку країни. Причина цього полягає в тому, що ВВП є результатом використання інвестицій – кінцевої вартості товарів та послуг. Тому між вкладенням інвестицій та їх результатом має пройти певний час (на їх освоєння). Як правило, на це необхідно кілька років. В свою чергу, оцінка показника інвестицій може відбуватись щоквартально за даними квартальних фінансових звітів ТНК, що дозволить відстежувати тенденції руху капіталу в країну.

Разом з тим, необхідно розуміти, що ТНК – це, в першу чергу, приватні структури, що переслідують власні інтереси, а тому їх поведінка на ринку, окрім об'єктивних чинників, може бути зумовлена суб'єктивними мотивами.

В цьому випадку рух капіталу не завжди може свідчити про погіршення інвестиційного клімату та виникнення передумов для рецесії.

Окрім того, інвестиційні потоки не є єдиним фактором, що впливає на показник ВВП, оскільки є лише його частиною. Відтік капіталу з країни здатні компенсувати внутрішні інвестиції – як приватні, так і державні – в частині державних закупівель. Окрім того, залишається фактор доступності

фінансових звітів ТНК, що на пряму впливає на можливість застосування даного методу. Проте в цьому випадку можуть бути використані дані інформаційних та рейтингових агентств: «Standard & Poor's», «Moody's», що публікують інформацію про рейтинг ТНК, «Fortune», «Forbes», «Bloomberg», «Hoovers», «Edgar» та інформація Комісії з цінних паперів та фондового ринку США, що значно полегшить доступ до необхідної інформації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок про перспективність використання методу аналізу інвестиційної діяльності на основі фінансової звітності ТНК для прогнозування рецесії. Перевагою такого методу є його оперативність, тобто можливість здійснення прогнозів щоквартально, а також те, що зменшення інвестиційної активності як індикатор рецесійних змін, відбувається швидше за зменшення ВВП.

Недоліком такого методу є вплив на інвестиційну активність ТНК суб'єктивних чинників та можливі проблеми з доступом до фінансової звітності таких компаній. Незважаючи на це, даний метод має перспективи застосування, з урахуванням необхідності його вдосконалення.

Список використаної літератури:

1. *Keynes J.M. General Theory of Employment, Interest, and Money / J.M. Keynes. – London, 1936.*
2. *Sarkisyan D.R. Taylor series method for dynamical systems with control: Convergence and error estimates / D.R. Sarkisyan // Journal of Mathematical Sciences 139, 2006. – № 6. – 20 p.*
3. *Ершов М.В. Пять лет после масштабной фазы кризиса: насколько стабильна ситуация? / М.В. Ершов // Вопросы экономики. – 2013. – № 12. – С. 29–47.*
4. *Клепач А.Н. О циклических волнах в развитии экономики США и России / А.Н. Клепач, Г.О. Куранов // Вопросы экономики. – 2013. – № 11. – С. 4–33.*
5. *Кухтін К.В. Філософія економічної еволюції: економічні цикли / К.В. Кухтін, В.М. Ключко // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1. – С. 294–305.*
6. *Макашева Н.А. Проблемы интеграции теорий экономического цикла и равновесия (вторая половина 1920-х – 1930-е годы) и проект теории экономической динамики / Н.А. Макашева, Н.Д. Кондратьева // Вопросы экономики. – 2014. – № 1. – С. 22–39.*
7. *Подлесна В.Г. Соціально-економічні цикли у плановій економіці / В.Г. Подлесна // Економічна теорія. – 2014. – № 1. – С. 61–75.*
8. *Покровская В.В. Интернационализация производства и критерии деятельности в рамках современных транснациональных компаний / В.В. Покровская // Экономика XXI века. – 2007. – № 1.*
9. *Савченко Т.Г. Дослідження економічних циклів найбільших економік СНД на основі процедури Брай-Бошена / Т.Г. Савченко, І.П. Манжула // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 9. – С. 289–299.*
10. *Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы в современной Англии, их причины и влияние на хозяйственную жизнь / М.И. Туган-Барановский. – СПб. : О.Н. Попова, 1900. – 354 с.*
11. ЮНКТАД / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sRF_ActivePath=p,4&sRF_Expanded=p,4.

БОНДАРЧУК Віталій Вікторович – кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародної економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- економічні цикли;
- трансформація інституту власності в Україні.

E-mail: vitaliybondarchuk@rambler.ru.

ЗАМУЛА Ірина Валеріївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку та аналізу за видами економічної діяльності Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми розвитку бухгалтерського обліку для забезпечення стійкого розвитку економіки;
- теорія та методологія бухгалтерського обліку, контролю й аналізу природно-ресурсного потенціалу країни.

E-mail: zamulairina@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2014.